

Věda musí mít podporu, aby přinášela výsledky, zaznělo na Akademickém sněmu

16.4.2024 - Luděk Svoboda, Zuzana Dupalová | Akademie věd České republiky

V pořadí 63. zasedání hostilo vědce, vědkyně, ředitele a ředitelky pracovišť Akademie věd ČR, ale i zástupce vysokých škol, státních orgánů, průmyslu a obchodu. Mezi dalšími významnými hosty nechyběli ministryně pro vědu, výzkum a inovace Helena Langšádlová, místopředseda Senátu PČR a někdejší předseda Akademie věd ČR Jiří Drahoš, první místopředsedkyně Poslanecké sněmovny PČR Věra Kovářová či místopředseda Poslanecké sněmovny PČR Karel Havlíček.

Nový zákon musí dobře sloužit vědě

Podobně jako v prosinci loňského roku se předsedkyně Akademie věd ČR Eva Zažímalová vyjádřila k návrhu nového zákona o výzkumu, vývoji, inovacích a transferu znalostí. Jeho ambicí je reagovat na aktuální potřeby systému vědy a výzkumu, jeho proměny a nové trendy.

„Oceňujeme, že legislativci akceptovali nebo částečně zohlednili okolo poloviny našich připomínek a většinu doporučujících,“ řekla Eva Zažímalová a poděkovala ministryni Heleně Langšádlové za to, že návrh respektuje důležitost vědeckých aktivit Akademie věd ČR i vysokých škol stejně jako význam průmyslového výzkumu a vývoje. „Vítáme zejména vytvoření podmínek na podporu transferu. Umožní dále rozvíjet inovativní potenciál a přispějí k vyšší prosperitě naší ekonomiky,“ dodala.

Některé navrhované úpravy přesto stále vzbuzují obavy. Pokud by byly legislativně ukotveny, mohly by vést k omezení vědecké autonomie a k nárůstu administrativní zátěže a kontroly. I podle senátora Jiřího Drahoše proto bude důležité, aby se připomínky k novele vypořádaly tak, aby zákon podporoval rozvoj vědy a výzkumu, aniž by zvyšoval administrativní zátěž a přinášel nové kontrolní mechanismy.

Ministryně Helena Langšádlová v této souvislosti podotkla, že novela přichází po 22 letech od vydání zákona: „Je proto logické, že vyvolává otázky a připomínky od všech aktérů vědy a výzkumu, nejen od Akademie věd ČR. Věřím ale, že se podaří najít shodu na finální podobě.“

V pořadí 63. zasedání hostilo vědce, vědkyně, ředitele a ředitelky pracovišť Akademie věd ČR, ale i zástupce vysokých škol, státních orgánů, průmyslu a obchodu.

Výdaje státu na vědu by měly růst

Eva Zažímalová také zdůraznila, že pro rozvoj výzkumných organizací je klíčová odpovídající institucionální podpora: „Jakékoli omezující podmínky pro její poskytování mohou svázat dynamiku bádání.“ Podle jejího názoru ale máme důvod k optimismu, protože stávající Rada pro výzkum, vývoj a inovace usiluje, aby se vědecko-výzkumné prostředí stabilizovalo: „Potvrzuje to i prorůstový návrh rozpočtu pro roky 2025–2027. Akademii věd ČR by oproti letošku mohl přinést navýšení o zhruba půl miliardy korun.“ V příštím roce by tak měl dosáhnout 8,151 miliard korun.

Jak doplnila Helena Langšádlová, celkové výdaje na vědu by měly pro příští rok dosáhnout 45 miliard. Vyzdvihla také, že se zvyšuje poměr mezi institucionálními a účelovými prostředky – v současnosti činí 60 : 40 ve prospěch institucionálních.

„Věda je záležitostí kreativity, znalostí, vytrvalosti a štěstí, je ale také o penězích,“ podotkla poslankyně Věra Kovářová. Doplnila, že pokud chybí zdroje financí, je důležité nastavit efektivní

systém financování. „Osobně se také stavím na stranu posilování institucionální podpory. Představitelé státu by proto měli více naslouchat vědcům – nejen v oblastech jejich specializací, ale i ve financování vědy.“

Místopředseda Poslanecké sněmovny PČR Karel Havlíček na druhou stranu upozornil, že podle něj věda není pro současnou vládu prioritou: „Jedna věc je, co deklarují, druhá jsou výsledky.“ Od roku 2022 je, jak soudí, financování vědy na trajektorii poklesu. „Byl bych rád, kdybychom společně pomohli tomu, aby se plánovaný rozpočet prosadil.“

15 let od mimořádného zasedání

Eva Zažímalová připomněla, že v červnu uplyne 15 let od prvního mimořádného zasedání Akademického sněmu. V roce 2009 se sešel v reakci na návrh likvidačního rozpočtu Akademie věd ČR. „Tehdejší Akademická rada pod vedením Jiřího Drahoše dosáhla alespoň částečné stabilizace financování,“ vyzdvihla Eva Zažímalová.

Po nástupu do funkce předsedy Akademie věd ČR by Jiřího Drahoše podle jeho slov nenapadlo, že většinu času mandátu věnuje boji za její zachování: „Za nejceněnější považuji, že společnost vnímá Akademii věd ČR jako instituci, která má nezpochybnitelné místo a že je pevnou součástí veřejného prostoru.“

Aktivity Akademie věd ČR ocenila i poslankyně Evropského parlamentu Michaela Šojdrová. Připomněla její roli v nové evropské legislativě, která se týká využívání nových genomických technik ve šlechtění rostlin. Jejich podpora byla v době předsednictví Česka v Radě EU jednou z priorit Akademie věd ČR. Instituce na podzim roku 2022 organizovala mezinárodní konferenci v Praze, která odstartovala cestu této legislativy. „Stanovisko Evropského parlamentu už je schválené a v současnosti čekáme na rozhodnutí rady ministrů,“ shrnula.

Představitelé Akademie věd ČR aktuálně spolupracují s vládou také na přípravě novely zákona o vysokých školách, která se aktivně zabývá i postavením doktorandů. „Prosazujeme, aby se finance, které doktorandi obdrží od Akademie věd ČR, započítávaly do celkového zaručeného příjmu. Tím by se ulevilo rozpočtům vysokých škol a zvýšila se i jejich motivace ke spolupráci s našimi pracovišti,“ poznamenal předseda Vědecké rady AV ČR Pavel Baran.

Akademický sněm se schází dvakrát ročně.

Transferové aktivity Akademie věd inspirují

V rozvíjení aplikačního potenciálu pracovišť pomáhá nejen Strategie AV21 a její výzkumné programy, ale také transfer znalostí a technologií. Tento důraz reflektuje i zmíněný zákon o výzkumu, vývoji, inovacích a transferu. „O rostoucím významu transferových aktivit svědčí, že pracoviště vloni uzavřela dvacet licenčních smluv s průmyslovými partnery,“ vyzdvihla předsedkyně a zdůraznila, že v instituci přibývají také další spin-off společnosti.

S cestou výzkumů do praxe pomáhá ústavům Centrum transferu AV ČR (CETAV), které si buduje postavení i v odborné komunitě mimo instituci. Důkazem je podle Evy Zažímalové jeho spolupráce na přípravě vládní Reformy transferu. CETAV od loňska spravuje také Program rozvoje aplikací a komercializace – zkráceně PRAK. Ve dvou kolech podpořil 21 projektů, které se mohou brzy uplatnit v praxi.

Etický kodex: slova nejsou málo

Nejen výzkumníků, ale nově všech zaměstnanců Akademie věd ČR se dotkne Etický kodex. „Termín výzkumní pracovníci jsme se rozhodli nahradit výrazem zaměstnanci, kodex se totiž netýká pouze výzkumníků,“ řekl předseda Komise pro etiku vědecké práce AV ČR Oldřich Tůma.

Akademický sněm schválil úpravy dokumentu, jež reagují na aktuální témata. Kodex nyní například zakotvil úsilí o omezování klimatické a ekologické stopy, posilování institucionální odolnosti i nepřipustnost střetu zájmů, který by vyplýval z postavení na pracovišti. Badatelé by také neměli využívat eticky pochybné publikační platformy. Podle zásad kodexu by rovněž nemělo spoluautorství publikací vznikat automaticky vedoucí pozicí v týmu, ale pouze za přispění k práci. Dokument v budoucnu zohlední také další připomínky. „Etický kodex je důležitý. Bez obecné lidské slušnosti se ale neobjedeme,“ dodal Oldřich Tůma.

Věda se světovými parametry

Eva Zažímalová vyzdvihla i úspěchy Akademie věd ČR z posledních měsíců. Ředitel Ústavu fyziky plazmatu AV ČR Radomír Pánek vede od začátku letošního roku evropské konsorcium EUROfusion, které řídí evropský fúzní výzkum.

Rovněž úspěch Hany Polášek-Sedláčkové z Biofyzikálního ústavu AV ČR má evropské „parametry“. Jako jediná Češka totiž získala grant Evropské asociace molekulární biologie – takzvaný EMBO Installation grant.

Předsedkyně Akademie věd ČR nadto představila hostům i další úspěchy z každé vědní oblasti. Ústav fotoniky a elektroniky AV ČR koordinoval vývoj vláknového laseru v projektu Evropské obranné agentury TALOS zaměřeného na taktický laserový systém pro neutralizaci letících cílů.

Vědci z Ústavu jaderné fyziky, Geofyzikálního ústavu a Archeologických ústavů AV ČR v Brně a v Praze publikovali s kolegy z Přírodovědecké fakulty UK a České geologické služby studii, která dokládá, že první lidé přišli do Evropy už před 1,4 milionu let. Eva Zažímalová vyzdvihla, že výsledek skvěle ukazuje, jak je důležitý multidisciplinární přístup: „V tomto případě jsme potřebovali k zodpovězení otázek, které si klade archeologie a antropologie, využít metody jaderné fyziky i geofyziky.“

V Ústavu makromolekulární chemie AV ČR připravili vodivé kompozity pro skladování energie, které vykazují vysokou gravimetrickou kapacitu a cyklickou stabilitu. Práce zpřístupňuje nové možnosti pokročilým technologiím ve skladování energie.

V Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR představili s rakouskou firmou MED-EL, která se specializuje na kochleární implantáty, kompletní počítačový model ucha. Pomocí něho lze poprvé modelovat sluch savců včetně člověka – a to od vnějšího ucha až po sluchový nerv.

Nositeli ERC grantu Ludku Brožovi z Etnologického ústavu AV ČR vychází kniha *Evil Spirits and Rocket Debris: In Search of Lost Souls in Siberia* u oxfordského nakladatelství Berghahn. Autor zkoumá, jak se sporné negativní externality ruského kosmického průmyslu a archeologické práce projevují v každodenním vnímání místních obyvatel.

Mezi významné výsledky Slovanského ústavu AV ČR patří kniha Dany Haškové a kolektivu autorů *Osobnosti emigrace z území Ruské říše v meziválečném Československu. Biografický slovník*, kterou vydalo Nakladatelství Academia. Dílo získalo hlavní cenu v soutěži Slovník roku 2022–2023.

Práci Ústavu pro českou literaturu AV ČR představil přímo u řečnického pultu jeho ředitel Petr Šámal. Tamní tým vyvinul metodu, jejíž pomocí zkoumá a analyzuje, jak se šíří česká literatura po světě. „Mezinárodní rozměr projektu je především v metodologii. Lze ji totiž použít univerzálně bez ohledu na zdroje a jazyk – navíc nejen pro studium cirkulace literatury, ale i dalších kulturních fenoménů, jako jsou film a divadlo,“ vysvětlil ve videoprezentaci literární vědec Ondřej Vímř.

Podle Petra Šámala přináší pohled „velkých dat“ na českou literaturu v období 1820–2020 jedinečné informace. Například, jaký je český příspěvek ke světové literatuře, jak se mění v čase a prostoru

nebo jak vypadá v základních obrysech česká světová literatura. „Výzkum má velký potenciál a vědecká komunita ve světě ho oceňuje. Může mít totiž praktické dopady, protože jde o jednu z forem kulturní diplomacie, díky které můžeme šířit dobré jméno české vědy,“ vyzdvihl Petr Šámal.

Prosincové jednání přinese volbu nového předsedy

Akademický sněm AV ČR se schází dvakrát ročně. Na příštím zasedání 10. prosince 2024 se volí nová hlava instituce, která nahradí v předsednickém křesle Evu Zažímalovou. Akademická rada AV ČR by na něm také měla představit návrh na specifickou podporu návratu vědkyň a vědců k vědecké kariéře po rodičovské přestávce. Vybrané dokumenty ze zasedání Sněmu najdete na webu AV ČR.

<https://www.avcr.cz/cs/o-nas/aktuality/Veda-musi-mit-podporu-aby-prinasela-vysledky-zaznelo-na-Akademickem-snemu>